

Riksantikvarieämbetet

Bredare samverkan för kulturarvsvetenskaplig forskning

Återrapportering av uppdrag i regleringsbrevet för 2006

Riksantikvarieämbetet
Statens historiska museer

Dnr 350-589-2006
Dnr 642-1009-2004

Förord

Kulturarvssektorn är kunskapsintensiv. Vi behöver ständigt ny kunskap om historien, men vi behöver också ständigt ny kunskap om hur vi på bästa sätt arbetar med historia och kulturarv idag, här och nu.

Samhället förändras snabbt och villkoren för kulturarvsarbetet med det. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer har därför fått likalydande uppdrag av regeringen att återrapportera insatser för att i bred samverkan med övriga parter introducera nya former för innovativ och sektorsövergripande kulturarvsvetenskaplig forskning.

I arbetet har myndigheterna identifierat två huvudsakliga problem. För det första att glappet mellan forskning och praktik får långtgående effekter och gör tillvaratagandet av samhällets kunskapsinvesteringar otillräckligt. För det andra att kulturarv och historiemedvetande kan stärka samhällsutvecklingen men praktiken saknar stöd av bred och relevant forskning.

Som resultat av arbetet presenterar myndigheterna ett gemensamt utvecklingsförslag som höjer effektiviteten. Förslagen inriktas på en fördjupad dialog mellan olika parter samtidigt som problembilden också belyser att ytterligare resurser behöver tillföras området.

Inger Liliequist
Riksantikvarie

Lars Amréus
Överintendent

Uppdraget

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) och Statens historiska museer (SHMM) skall, enligt regleringsbrevet för år 2006 återrapportera insatser för att i samverkan med berörda parter introducera nya former för innovativ och sektorsövergripande kulturarvsvetenskaplig forskning. Redovisningen skall lämnas i en särskild rapport till regeringen senast den 1 november.

I begreppet kulturarvsforskning inkluderar RAÄ och SHMM både kulturmiljö- och museirelaterad forskning och den mångfald av förgreningar som dessa verksamheter har och kan ha in i andra samhällsområden.

Slutsatser

RAÄ och SHMM ser två huvudsakliga problem. För det första att glappet mellan forskning och praktik får långtgående effekter och gör tillvaratagandet av samhällets kunskapsinvesteringar otillräckligt. För det andra att kulturarv och historiemedvetande kan stärka samhällsutvecklingen men praktiken lider brist på breddade forskningsinriktningar.

De insatser RAÄ och SHMM genomfört i anslutning till regeringsuppdraget har resulterat i ett gemensamt utvecklingsförslag. RAÄ och SHMM avser att verka för att:

- förstärka dialogen mellan forskare och praktiker,
- stödja praktikernas kompetensutveckling när det gäller att efterfråga, värdera och implementera forskning,
- utveckla återföring av forskning till samhällsaktörer,
- stärka forskningen i befintliga institutioner,
- ta initiativ och inspirera till förnyade tvärvetenskapliga forskningsinriktningar som kan möta de delar av kulturarvets samhällsroll som är under utveckling,
- intensifiera arbetet med att bredda finansieringen för kulturarvsforskning i samhället genom att agera och bedriva projekt tillsammans med fler nationella och internationella aktörer.

Sammantaget anser RAÄ och SHMM att dessa föreslagna satsningar skulle förbättra effekten av statens insatser, på såväl forskningen som praktiken, och därmed öka samhällsnyttan. RAÄ och SHMM gör bedömningen att detta kan genomföras inom ramen för våra respektive institutioner.

RAÄ och SHMM yrkar därför att regeringen beaktar beskrivna problem, utvecklingsbehov och förslag samt att anslagen för detta ändamål ökas. Myndigheterna återkommer i dessa frågor i Budgetunderlaget för 2008.

Två problem

RAÄ och SHMM har utgått från, och genom de olika insatserna under 2005 och 2006 fått bekräftade, två huvudsakliga problemområden.

Det första handlar om glappet mellan forskning och praktik som får långtgående effekter och gör tillvaratagandet av samhällets kunskapsinvesteringar otillräckligt. Kulturarvets praktik och de utbildnings- och forskningsinstitutioner som på något sätt sysslar med historia och kulturarv går i otakt. Möten mellan de olika grupperna sker alltför sällan. Steget mellan forskare och tjänstemän är ibland onödigt stort. Detta leder inte sällan till att forskning produceras som inte når praktikerna och att tjänstemännen får arbeta utifrån föråldrade rön. Forskning som produceras är inte till någon större nytta för praktiken då den bedrivs utifrån föråldrade föreställningar om praktiken. Forskning som skulle behövas för att förändra kulturarvspraktiken produceras inte - antingen därför att forskarna inte kan identifiera behoven eller för att man har andra fokus i sin forskning. Problemet kan alltså beskrivas som dubbelriktat. Praktiken nås inte av viktig forskning och inom praktiken sker utveckling som inte kommer forskningen till del, men som skulle kunna ha betydelse för forskningens inriktning och resultat.

Samhällets investering i långa forskarutbildningar genererar inte välutbildade tjänstemän i den omfattning som skulle behövas. Dessa högutbildade människor har få möjligheter att återföra sitt kunnande till samhället. Det är en såväl samhällelig som individuell förlust.

Det andra handlar om att kulturarv och historiemedvetande kan stärka samhällsutvecklingen. Kulturarvsområdet och ett antal samhällsområden når dock ofta inte fram till varandra när det gäller forskningsrelaterade frågor. Verksamma inom kulturarvsfältet agerar för att föra kunskap till de politikområden som man idag samverkar med (miljö, lantbruk, skogsbruk, infrastruktur, regional utveckling, stadsbyggande, skola osv). Kunskap och forskningsbehov behöver också utbytas med andra områden i samhällsarbetet (folkhälsa, integration etc). För att kunna göra detta på ett trovärdigt sätt är kulturarvsområdet i behov av utvecklad kunskap inom helt nya områdeskonstellationer för att svara upp mot kulturarvets roll i en långsiktigt hållbar samhälls- och demokratiutveckling. Särskilt kan nämnas behov av forskning vars gemensamma nämnare är kulturarvets betydelse för människor och samhälle. Det inkluderar allt från forskning i samarbete med olika samhällsvetenskaper för att utveckla nya sätt att kommunicera kring historia och kulturarv, till forskning i samarbete med naturvetenskaperna för att öka insikten om de kulturhistoriska och humanistiska perspektivens betydelse för miljöarbetet. Kulturarvsområdets uppdrag kvarstår men behöver vävas in i en än större helhet där kulturarvets utvecklingspotential och breda samhälleliga effekter är naturliga delar. Det är en insikt som kulturarvsaktörerna levtt efter under en tid och därför bedrivit såväl inre som yttre omvandling för att kunna möta. Kulturarvssektorns förnyade roll och samhällsansvar påverkar i hög grad även forskningsbehoven som på likartat sätt behöver en breddad inriktning.

Det är i detta sammanhang också oroande att de humanistiska fakulteterna vid svenska universitet och högskolor drar till sig allt färre studenter. Detta samtidigt som vi ser att behovet av humanioras tillämpbarhet i samhället ökar.

Initiativ i vår omvärld

Behovet av översyn inom kulturforskningsområdet annonserades i den senaste forskningspolitiska propositionen "Forskning för ett bättre liv" (prop. 2004/05:80). Propositionen innehöll emellertid inga större satsningar på humaniora. Utbildnings- och kulturdepartementet har vidare låtit genomföra en förstudie inför en eventuell utredning om kulturområdets forskningsstöd (PM daterat 2006-02-15, "Kulturområdets forskningsstöd, en förstudie till fortsatt utredningsarbete").

Den statliga Resursutredningen erhöll våren 2006 tilläggsdirektiv med uppdraget att göra "en översyn av resurstilldelning och övrig styrning avseende forskning och forskarutbildning vid universitet och högskolor", (U 2004:03, dir 2006:29). Uppdraget ska redovisas den 1 oktober 2007.

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien och Riksbankens Jubileumsfond har påbörjat en satsning på ABM-sektorn. 16 st femåriga postdoktorala tjänster skapas och förläggs till myndigheter inom ABM-området. Myndigheterna delfinansierar med 25% av tjänsterna och omkostnader. Vid RAÄ pågår tillsättning av sådana tjänster.

Sysselsättningsinsatsen Access har möjliggjort en forskartjänst vid SHMM.

RAÄ och SHMM välkomnar samtliga ovanstående initiativ men beklagar samtidigt att åtgärderna, tillsammans med RAÄ:s och SHMM:s förbättringsinitiativ, än så länge inte förmår mer än marginellt stötta de förnyelsebehov som myndigheterna ser.

Arbetets genomförande

Regeringsuppdraget till RAÄ och SHMM om en innovativ kulturarvsforskning har gett oss anledning att ge oss i kast med detta problemområde. RAÄ och SHMM anlidade under hösten 2005 en fristående utredare, professor Kristian Kristiansen vid Göteborgs universitet. Resultatet av utredarens arbete har presenterats i rapporten "Ett institut för kulturarvsforskning (rapporten finns publicerad på www.kulturarv.org). Sammantaget visar utredningen både på problem och på behov. Utredningen lanserade ett förslag om ett fristående institut placerat mellan kulturinstitutioner och forskningsutförare. Till utredningen fogades ett första programförslag för att närmare beskriva utvecklingsbara nya forskningsinriktningar.

Utredningen har målmedvetet arbetat i dialogform med intressenter såväl inom kulturarvsområdet som i angränsande fält, för forskningsfinansiärer och för forskarmiljöer. Responsen på såväl problembeskrivningar som förslag till lösningar har varit stark. Många har tagit tillfället att föra fram sina åsikter och delta i debatten under utredningstiden.

Utredningens rapport slutjusterades i februari 2006. Bland de skriftliga synpunkter som därefter har inkommit är ett flertal mer restriktiva jämfört med de samtal som fördes under utredningens gång. Det kan konstateras att finansieringsfrågan uppfattats som oroande för flertalet intressenter inom kulturarvsområdet. Likaså förordas i de skriftliga synpunkterna satsning på befintliga forskarmiljöer framför tillskapandet av en ny.

Under våren 2006 har vidare genomförts fyra s.k. dialogseminarier med inbjudna personer, som valts utifrån sina erfarenheter från praktiken t.ex. från länsstyrelser, läns- och centralmuseer, kommuner, olika intresseföreningar och icke-statliga organisationer samt från forskarvärlden. Syftet var att låta utredningens slutsatser möta representanter för praktikfälten. Här framkom önskemål och behov av forskning kring kulturarvets betydelse och effekter och forskning som konkret går att koppla till praktiken. Länsstyrelserna ville exempelvis ha en kort omloppstid på forskningsresultaten och samtliga vill ha tätare kontakter med universitet och högskolor samt utbildningsmöjligheter för den egna personalen. De forskningsbehov som preciserades överensstämmer till stor del med den problemställning som vi från våra myndigheter identifierat. Samtalsmodellen var uppskattad. En sammanfattning av dialogseminarierna kan läsas på www.kulturarv.org/Dialogmoten2006.htm

Vårt arbetssätt att involvera ett brett spektrum av aktörer har resulterat i en ökad förväntan och efterfrågan på en innovativ, sektorsövergripande kulturarvsforskning. Även i andra sammanhang såsom forskningsseminarier, konferenser m.m. har olika aktörer gett uttryck för en önskan om en sektorsövergripande forskning. Idag finns en efterfrågan på och ett behov av gemensamma fora där forskare och praktiker kan utbyta tankar, erfarenheter och kunskaper. Detta för att kunna vinna större effekt av både utförd forskning och genomförd praktik.

För att stärka sambandet mellan pågående forskningsprojekt finansierade genom RAÄ:s FoU-anslag och anknytande verksamheter vid RAÄ och kulturmiljösektorn har RAÄ introducerat nya mötesplatser och dialogformer. Seminarier utifrån FoU-programmet 2006-2010 och dess tre tematiska områden har genomförts. Där har de nya projekten och företrädare för anknytande verksamheter vid RAÄ kunnat träffas och fördjupa diskussionen kring forskningen och sektorns kunskapsbehov. Frukbara kopplingar mellan de olika forskningsprojekten har varit en intressant effekt som kommer att utvecklas.

RAÄ har också under denna period haft i uppdrag att lämna en omvärldsanalys till regeringen "För framtidens kulturarvsarbete, Riksantikvarieämbetets omvärldsanalys 2006". I denna lyfts tre utmaningar fram som har kopplingar till forskningsfrågorna – att höja beredskapen för landskap i förändring, att stärka humanistiska och historiska perspektiv och att formulera tidsenliga uppdrag för det offentliga kulturarvsarbetet.

Likaså har SHMM aktivt börjat arbeta med att skapa mötesplatser och plattformar för olika samarbeten. SHMM har sedan lång tid i olika grad varit involverad i olika forsknings- och utvecklingsområden, vilket ger fördelar men också en del nackdelar i ett förändringsarbete. Myndighetens utmaning ligger i att med denna historiska förutsättning utveckla verksamheten utifrån de förväntningar och uppdrag som dagens samhälle har och ger. Här kan vi konstatera att myndigheten idag har ett FoU-behov som är avsevärt större än tidigare då FoU-frågorna snävt definierades utifrån de akademiska disciplinernas behov.

De initiativ som RAÄ och SHMM tagit inom ramen för regeringsuppdraget förstärker de ursprungliga problem- och behovsbilderna. Arbetet, som i stor utsträckning genomförts i dialogform, har fallit väl ut och får ses som en början till ett sådant ökande brobyggande mellan olika aktörer som behövs. Arbetet har också vidareutvecklat behoven av breddade forskningsinriktningar. . Samtidigt har det senaste årets aktiviteter också visat hur svårt det är att inom en forskningsfinansiellt svag sektor finna stöd för förändringar. Dessutom visar de hur okänt kulturarvets samhällsrelaterade betydelse ännu är hos bl.a. forskningsfinansiärer utanför kultur- och samhällsplaneringsområdena.

Utvecklingsförslag

Som ett samlat resultat av ovan redovisade vill RAÄ och SHMM anmäla följande utvecklingsförslag.

- RAÄ och SHMM vill förstärka dialogen mellan forskare och praktiker. Detta utvecklingsarbete har påbörjats men är inte tillräckligt för att möta behoven. Åtgärderna behöver vara omfattande för att kunna motverka de missgynnande effekter som dagens glapp har på både forskningens och praktikens resultat.
- RAÄ och SHMM vill stödja praktikernas kompetensutveckling när det gäller att efterfråga, värdera och implementera forskning. Det gäller t.ex. att vara en god beställare, skapa god kommunikation med universiteten om deras allmänna inriktning, utvärdera forskningsresultat samt omsätta dessa i praktik.
- RAÄ och SHMM vill utveckla återförandet av ny kunskap till fler aktörer i samhället. Kulturarvspraktiken har etablerad samverkan med ett flertal samhällsområden men kulturarv och historiemedvetande är av samhällelig betydelse på fler områden. RAÄ och SHMM vill arbeta för ett sådant brobyggande mellan kulturarv och t.ex. folkhälso- och integrationsområdena i dess vida bemärkelse.
- RAÄ och SHMM vill verka för att stärka forskningen i befintliga institutioner. Det är väsentligt att det finns väl fungerande och kunskapsmässigt starka forskningsmiljöer för att de medel som samhället investerar, bl.a. via RAÄ och SHMM, ska ge goda resultat.
- RAÄ och SHMM vill ta initiativ och inspirera till förnyade och breddade tvärvetenskapliga forskningsinriktningar för att möta de delar av kulturarvets samhällsroll som är under utveckling. Det finns behov av forskning vars gemensamma nämnare är kulturarvets och historiemedvetandets betydelse och effekter för människor och samhällsutveckling. En sådan inriktning bör väva samman t.ex. socialkunskap, psykologi, naturvetenskap och statsvetenskap med kulturarvsområdet.
- RAÄ och SHMM vill intensifiera arbetet med att bredda finansieringen för kulturarvsforskning i samhället genom att agera och bedriva projekt tillsammans med fler nationella och internationella aktörer. Det är av största vikt för att i ökad utsträckning förmera de begränsade forskningsmedel som kulturarvssektorn har till sitt förfogande.

Dessa satsningar skulle förbättra effekten av statens insatser inom området och därmed öka samhällsnyttan. Flera av förslagen ligger i linje med RAÄ:s pågående utveckling av FoU-verksamheten och med SHMM:s insatser. Med ett gemensamt arbete stärks utvecklingsmöjligheterna men sammantaget kommer resurserna trots effektivisering och förmering av medlen genom extern samfinansiering, inte förmå täcka behoven.